

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME: KAMU KURUMLARI, SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KANUNLAR ÖZELİNDE BİR İRDELEME

GENDER BUDGETING IN TURKEY: AN EXAMINATION SPECIFIC TO PUBLIC INSTITUTIONS, CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS AND THE LAWS

Cahide GÖĞÜSDERE^a

ÖZ

Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar 1980’li yılların ortalarına kadar uzanmaktadır. Türkiye, 1985 yılında BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) imzalamıştır. CEDAW Sözleşmesiyle, ülkelere kadın-erkek eşitliğine yönelik olarak kadınlara karşı ayrımcılığı önleyen bütün önlemlerin alınması yükümlülüğü getirilmiştir. Ülkemizde CEDAW Sözleşmesi çerçevesinde BM’ye bağlı olarak çalışan Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Komisyon TCDB ile ilgili birçok alanda çalışma yapmıştır. Kadının Statüsü Komisyonunun yanı sıra KSGM, TBMM, Maliye Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları vb. diğer kurum ve kuruluşlara da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda önemli görevler düşmektedir. İlgili yazında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili olarak birçok çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili olarak Türkiye’de kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve kanunlar özelinde bir irdeleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, bütçe, eşitsizlik, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadın.

ABSTRACT

Studies on gender budgeting in Turkey dates back to the mid-1980s. Turkey, in 1985 the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women(CEDAW) was signed. With the CEDAW Convention, countries have been obliged to take all measures to prevent discrimination against women as regards gender equality. Within the framework of the CEDAW Convention, working under the UN, the Commission on the Status of Women, was established. The Commission has worked in many fields related to gender budgeting. In addition to the Committee on the Status of Women, KSGM, Parliamentary, Ministry of Finance, Civil Society Organizations etc. other agencies and organizations have an important role in gender budgeting. Related literature there are many studies on gender budgeting. Therefore, our study regarding gender budgeting in Turkey, will be made at an examination specific to public institutions, civil society organizations and the law.

Keywords: Gender, budget, inequality, gender budgeting, woman.

1. GİRİŞ

Hemen hemen her toplumda kadınların ve erkeklerin üstlendikleri görevler ile kaynaklara erişimi vb. alanlarda eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu yüzden bütçeler, cinsiyete dayalı ayrımcılıkta bir araç haline gelmektedir. Bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için TCDB uygulaması önerilmiştir.

a Dr. Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-6088-4595>

TCDB kavramı, “En geniş tanımıyla bütçenin bütün aşamalarının, kadınların ve erkeklerin gereksinimleri ile haklarının ele alınarak yapılandırılmaya ve değerlendirilmeye çalışıldığı bir alan veya politikadır. Makroekonomik politikaların önemli araçlarından biri olan bütçenin, kadın bakışı açısıyla analiz edilmesi kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yöneliktir” (Göğüsdere,2018).

TCDB, “Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı bütçeler hazırlanması demek olmadığı gibi bütçe harcamalarının %50’sinin erkekler ve %50’sinin kadınlar için olması, kadınlara yönelik harcamaların fazlaştırılması demek de değildir. Fakat, dünyada okuma-yazma bilmeyenlerin aşağı yukarı üçte ikisinin kadınlar olması, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde doğum sırasında anne ölümlerinin yüksek oranda olması, kadınların daha az ücretle kayıt dışı çalıştırılması vb. sebeplerden ötürü TCDB’nin, kadınları hedeflediği söylenebilir” (India Ministries and Departman, 2007:7).

Bütçelerde, kadınlar ile erkeklere yönelik bir hususa değinilmemektedir. Bu nedenle bütçeler, genellikle cinsiyete duyarlıdır. Bu durum cinsiyet körlüğü (görmezliği) olarak tanımlanmaktadır. Bunu ortadan kaldırmak için uygulanmaya çalışılan TCDB anlayışının, kadının bir toplumda istediği ve hak ettiği yerlere gelebilmesi adına devlete temel mali sorumluluklar yükleyen önemli mali bir araç olduğu hususuna dikkat edilmelidir. Bu bütçelemenin hem harcama hem de gelir boyutu kadınlarla erkeklerin eşit olmasını sağlamaya yönelik olarak kullanılmalıdır.

TCDB ile ilgili uygulamaların temel amacı, toplumsal cinsiyeti anaakımlaştıran (gender mainstreaming) bir bütçe yaratmaktır. Bu anlamda gelirleri artırarak harcamaların ve kaynakların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Quinn, 2009: 11-15).

Kamusal gereksinimlerin giderilmesi için düzenlenen bütçelerin yanı sıra bütçelerle uyumlu bir şekilde yapılan politikaların kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri de farklı olacaktır (Budlender, Sharp ve Allen, 1998: 6). “Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları, tercihleri, öncelikleri ve yararlandıkları kamusal mal ve hizmetler farklıdır. Bu durumu ortadan kaldırmak için de TCDB kamu politikaları içine alınması gerekmektedir “(Rake, 2002). Bu kapsamda KSGM, TBMM, Maliye Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları(STK) gibi kurum ve kuruluşların TCDB’ye yönelik olarak yaptıkları çalışmalar önem arz etmektedir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONUSUNDA KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ’NÜN ROLÜ

CEDAW Sözleşmesi çerçevesinde Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında örgütlendiği ilk oluşum 1987 yılında Devlet Planlama (1) bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu’dur. 1990 yılında ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı adı altında yeni bir kurum kurulmuştur. Kadınlara sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak amacıyla kurulan bu başkanlık ertesini yıl Başbakanlığa, 2004 yılında ise Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanmıştır. Kurumun adı KSGM olarak 2003 yılında değiştirilmiştir (Erkan vd., 2012). KSGM bünyesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversite temsilcilerinin katılımıyla Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı’nın başkanlığında toplanmaktadır. Bu amaçla Kadının Statüsü Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Kurul ilk toplantısını 2006 yılında yapmıştır. Kadının statüsüne ilişkin sorunları incelemek, değerlendirmek, görüş oluşturmak ve önerilerde bulunmak üzere toplantılar gerçekleştiren Danışma Kurulu’nun aldığı kararların takibi KSGM tarafından yapılmaktadır.

KSGM’nin 5251 sayılı Teşkilat Kanunu 6 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir Aynı kanunda KSGM’nin görevleri şu şekilde sıralanmıştır (5251 Sayılı Kanun, 2004):

- Kadına karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını geliştirmek,
- Kadını ekonomik, sosyal ve kültürel alanda etkin hale getirmek,
- Kadınların eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla yapılacak her türlü programlara destek vermek, bu konularda stratejiler geliştirmek,
- Plan ve programları oluşturarak ana politikaların belirlenmesine katkı sağlamak,
- Kanunları ve idari düzenlemeleri görev alanı çerçevesinde izleyerek kadınların eşit hak ve fırsatlara ulaşmasını sağlayarak çalışmalar yapmak,
- Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak,
- Kadın-erkek eşitliğinin toplumsal kalkınma sorunu olarak algılanması amacıyla kamuoyunu bilgilendirmek,
- Bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımı artırıcı çalışmalarda bulunmak,

- Genel müdürlük sıralanan görevlerine ek olarak görev alanı ile alakalı konularda tüm kuruluşlarla işbirliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak.

Yine 5251 Sayılı Kanun'da KSGM'nin amaçları şu şekilde sıralanmıştır (5251 Sayılı Kanun, 2004):

- Kadın haklarının korunması, geliştirilmesi için çalışmalar yapmak,
- Kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamdaki konumlarını güçlendirmek,
- Hak, fırsat ve olanaklardan eşit yararlanmayı sağlamak,
- Toplumda farkındalık arttırmak ve politika belirlemek.

Yukarıda görev ve amaçları sıralanan KSGM bünyesinde CEDAW Sözleşmesi hükümlerine uygun çalışmalar yürütülmesi amacıyla BM'ye bağlı olarak çalışan Kadının Statüsü Komisyonu her yıl toplantılar düzenlemektedir. 2008 yılında New York'taki toplantının gündemi TCDB olmuştur. Toplantıda TCDB'nin kaynak dağılımı ve bütçe süreçlerinin değişimi açısından önemli bir strateji olduğu ifade edilmiştir. Bu çerçevede bütçenin gelir ve gider kalemlerinin sistematik bir şekilde kadın ve erkeklerin farklılaşan ihtiyaçlarını ve gerçeklerini yansıtabileceği belirtilmiştir. Ayrıca mevcut vergi sistemlerinin var olan eşitsizlikleri devam ettirmemesi için yeniden gözden geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Tüğen ve Özen, 2008).

KSGM'nin katıldığı diğer toplantılar; Yirmibirinci Küresel Kadın Zirvesi (2011), Müslüman Toplumlarında Değişim ve Kadının Rolü" Konferansı (2011), CEDAW: Kadın Hakları İçin 30 Yıllık Çaba. Uluslararası Toplantı (2012), İstanbul Sözleşmesi'nin Üçüncü Yılında Kadının İnsan Haklarındaki Gelişmeler Toplantısı (2013) , Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Kapasite ve Altyapı Geliştirme İkili Uzman Toplantısı. Türkiye-Hollanda (2013), İşte Eşitlik Platformu: Ekonomik Katılım ve Fırsatlara Eşit Şekilde Erişilebilirlik Paneli(2013) Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası yıllık toplantısı kapsamında yapılan toplantılardır.

KSGM, TCDB'ye yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadır. 28-29 Ocak 2006 tarihleri arasında düzenlenen "Medeniyetler İttifakında Kadın" konulu uluslararası kongre bu tür çalışmalardan biridir. Kongre sonucunda bir yayınlanan raporda kadın-erkek eşitliğinin, kanunlarda, fırsatlarda ve katılımda eşitliğin sağlanmasıyla gerçekleştirilebileceği görüşü ortaya konmuştur (KSGM, 2006: 32).

KSGM'nin TCDB konusunda 2008 Mali Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile 2006 Mali Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı'nın Plan ve Bütçe Komisyonu Görüşme Tutanaklarına geçen çalışmaları da bulunmaktadır. Tutanaklara göre KSGM kadın-erkek eşitliği konusunda uluslararası kuruluşlardan elde ettiği kaynaklarla

son derece önemli projeler uygulamaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, 2007). Bu bağlamda Avrupa Komisyonu'nun mali desteği ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hollanda Sosyal İşler ve İstihdam Bakanlığı'nca ortaklaşa yürütülen Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi kapsamında KSGM tarafından "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013" hazırlanmıştır. Ulusal Eylem Planı Taslağı'nın hazırlanması çalışmaları kapsamında girdi olarak kullanılmak üzere eğitim, sağlık, ekonomi, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, yoksulluk, medya ve çevreye ilişkin politika dokümanları hazırlanmıştır. Bu dokümanlar, altı ayrı çalışma grubu içerisinde tartışılarak son haline getirilmiştir. Ulusal Eylem Planı, Türkiye'de 2008-2013 döneminde kadın ve erkeklerin yaşamlarının çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla hedef ve uygulama stratejilerini tanımlayan bir plandır. Nihai hedef kadına karşı ayrımcılığı önlemek ve kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmektir. Bu nedenle planın toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araç olması hedeflenmiştir. Ayrıca Kadına Yönelik Şiddetle İlişkin Veri Tabanı Oluşturulması Projesi (2012-13), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Politikaların Uygulanmasında Türkiye'nin Etkinliğinin Arttırılması Projesi (2012-2013), Mahkum Kadınlar İçin Kariyer Planlama Merkezleri Projesi, Türkiye'de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişimlerinin Arttırılması Projesi (2012-2017), vb. birçok proje KSGM tarafından yürütülmüş olup devam eden birçok kadınla ilgili projeler bulunmaktadır.(7)

3. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONUSUNDA KAMU KURUMLARININ ROLÜ

KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'nda (2008-2013) TCDB çalışmalarından sorumlu kurum olarak Maliye Bakanlığının belirlendiği görülmektedir. Bu bakanlığın TCDB'yi benimsemesiyle birlikte vergi program ve politikaları da toplumsal cinsiyet duyarlılığa göre gerçekleştirilecektir. Maliye Bakanlığının TCDB için yapabileceklerinden bazıları şu şekilde ifade edilebilir: Bakanlık bütçe hazırlık, uygulama, değerlendirme ve denetim aşamalarında cinsiyet eşitliğini dikkate almalıdır. Kadın girişimcilere yönelik vergi oranlarında indirimler ve muafiyetler yaparak kadınların istihdamına katkıda bulunmalıdır. Dolaylı vergiler düzenlenirken temizlik malzemesi gibi kadınların daha çok tükettiği ürünlerden daha az vergi alınmalıdır (Yıldız, 2015: 77).

Kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkili, nitelikli ve işbirliği içinde yürütülmesinde Maliye Bakanlığının yanı

sıra bazı bakanlıkların da çalışmaları önem arz etmektedir. İlgili bakanlıklarda, kurumların yapılanmasında doğrudan kadınlara hizmet sunan veya çalışmalarda bulunan birimler bulunmaktadır. Bu birimler aşağıda sıralanmıştır (KSGM, 2008b: 22):

- Kalkınma Bakanlığı (Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü),
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı),
- Milli Eğitim Bakanlığı (Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü),
- Sağlık Bakanlığı (Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü),
- Türkiye İstatistik Kurumu (2) (Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan Nüfus ve Demografi Grubunun altında Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Takımı),
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığına (GAP) bağlı ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınlara hizmet sunan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde var olan Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı ve bu daire başkanlığına bağlı olarak hizmet veren Toplum Merkezleri, Aile Danışma Merkezleri ve Kadın Konukevleridir.

Bütün bunlara ek olarak TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2009 yılından bu yana meclis daimi komisyonu statüsünde faaliyet göstermektedir. Komisyon, Türkiye’de kadın hakları alanında faaliyet gösteren STK’ların ortak çabaları sonucunda kurulmuştur. 5840 sayılı Kanunda, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun (KEFEK) görevlerini şu şekilde sıralanmıştır (5840 Sayılı Kanun):

- Kendisine havale edilen kanun tasarılarına ilişkin yapılması gereken değişiklikleri görüşmek ve tavsiye etmek,
- Kendi faaliyetlerine ilişkin yıllık değerlendirme raporu hazırlamak,
- Kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak diğer ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek,
- Kadın erkek eşitliği konusunda TBMM’nin çalışmalarına ilişkin gerekli bilgileri temin etmek,
- Anayasa ve kanunları Türkiye’nin uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu hale getirmek için yapılması gereken yasa ve politika değişikliklerini tavsiye etmek,
- TBMM Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa

dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,

- Kadın erkek eşitliği konusunda kamuyu bilgilendirmek.

KEFEK üyesi yirmi altı milletvekili, TBMM’de temsil edilen partilerin üye sayısı ile orantılı olarak görevlendirilmektedir. Ayrıca, iki yasama uzmanı, üç yasama uzman yardımcısı ve bir komisyon memuru görev yapmaktadır. KEFEK’in araştırma yaptığı temel konular; kadına karşı şiddet, çocuk evlilikleri ve tüm sektörlerde kadın istihdamının artırılması vb. hakkında öneriler içeren raporlar yazmak, kanıt ve veri toplamak, araştırma başlatmak, devlet memurlarından beyan almak, akademisyenler ve STK’lardan uzman görüşü almak, saha çalışmaları yapmaktır. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığına ilişkin raporları almak, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin öncelikli çalışmaların yapılması için dört yıllık çalışma planı hazırlamak ve alt komisyonlar kurmak gibi görevleri bulunmaktadır. KEFEK yine de, özellikle mevzuatın incelenmesi ve izlenmesi bakımından, bazı görevlerini yapmakta zorlanmaktadır. Kanun tasarısının içeriğini eksiksiz biçimde değerlendirmeye yetecek zaman tanınmamakta, kanıtlar ve girdilere dayalı olarak ayrıntılı bir inceleme yapamamaktadır (Devaux, 2014).

4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONUSUNDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ (STK) ROLÜ

TCDB temelinde kamu sektörü bazında yürütülen faaliyetlerin dışında çeşitli STK’ların da çalışmaları bulunmaktadır. Bunlar arasında Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi (İKAM), Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER), Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler, Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi (KEİG) adlı STK’ların TCDB ile ilgili çalışmalarına değinilecektir.

KAGİDER, Türkiye’de, kadın girişimci sayısını arttırmak, kadın girişimciliğini yaymak, desteklemek ve güçlendirmek üzere çalışmalar yapmak ve projeler üretmek amacıyla kurulmuştur. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını hedef alan dernek, TCDB yaklaşımı hususunda da öncü kurumlardan birisi olmuştur. Bu bağlamda, kurum tarafından Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama için bir takım öneriler sunulmuştur. Bunlar (Erkan vd., 2012):

- Kadının Siyasete Katılımı/Olumlu Ayrımcılık Uygulamaları: Türkiye’de siyasette kadının temsilinin çok düşük olması demokrasinin sağlanması açısından ciddi bir sorundur. Bu bağlamda eşitliğin sağlanması için yapılması gerekenlerin başında olumlu ayrımcılık gelmektedir.

- Çalışma Yaşamında Kadın: İşe almada, işte yükseltmede, hizmet içi eğitimde ve ücretlerde ayrımcı uygulamaları denetleyecek ve bunların ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar üretecek bağımsız bir yapının oluşturulması gereklidir.
- Kadın İstihdamı: Kadın istihdamını artırmaya yönelik eğitim, özellikle de mesleki eğitim, hem örgün hem de yaygın öğretim kurumlarında sağlanmalı, gerekirse kota ve burs gibi olumlu ayrımcılık araçları kullanılarak kadınların beceri kazanması ve meslek edinmesi sağlanmalıdır.
- TCDB Çalışmaları: 2008 yılında BM Kadın Statüsü Komisyonu toplantısının ana konusu olan ve sonuç bildir-gesine Türkiye'nin de imza attığı TCDB yaklaşımı hükümet tarafından da benimsenmelidir.
- Kadın Girişimciliği: Kadın girişimciliğini geliştirmek için çalışmalar yapılmalıdır
- Eğitim: Kız çocuklarının okullaşma oranı erkek çocuklarına göre düşük olup, bu alanda da fırsat eşitliği sağlanması için çalışmalar yürütülmelidir.

KAGİDER ayrıca Kadının Statüsü Komisyonu tarafından 24 Şubat – 7 Mart 2008 tarihleri arasında BM'nin New York'taki genel merkezinde düzenlenen BM Kadının Statüsü Komisyonu 52. Dönem Toplantısı'na katılmıştır. Bu tür gelişmeler, ülkemizde yakın dönemde TCDB konusunda mali alanda bir dizi önemli düzenlemelere gidebileceği hakkında bir kanaat uyandırmaktadır (Tügen ve Özen, 2008).

İKAM, demokrasi ve toplumsal kalkınma, cinsiyet, insan hakları, uluslararası kültürel ilişkiler temelinde araştırmalar konularında faaliyet göstermektedir. Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek, yerel ve merkezi yönetim cinsiyet politikaları üretmek, bilimsel araştırmalar yapmak, çözümler sunmak ve rapor yayınlamak gibi amaç ve faaliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca uluslararası kadın çalışma sempozyumları düzenlemektedir (İKAM, 2016). 2008 yılında İKAM ve Türk Demokrasi Vakfı (TDV) ile birlikte Marmara Belediyeler Birliği "Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Marmara Modeli" başlıklı bir Avrupa Birliği projesine başlamıştır. Bu proje ile Marmara Bölgesi'nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması; yerel bütçelerin toplumsal cinsiyet açısından analiz edilmesi ve toplumsal cinsiyet politikalarının yerel bütçelerde entegrasyonunun sağlanması, kadınların bütçeleme süreçlerine katılımının artırılması vb. amaçlanmıştır. Proje kapsamında; Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe için Eğiticinin Eğitimi Programı ve Marmara Bölgesi'ndeki illerdeki "Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe" çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında Marmara Belediyeler Birliği toplantısında alınan

kararla "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" kurulmuştur (KEFEK, 2014: 59).

KADER, bütçe görüşmelerinde TCDB'nin ana eksen olarak le alınması, sosyal ve siyasal yaşamda erkek egemenliğine karşı kadın-erkek eşitliği bilincinin yükseltilmesi, kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal engellerin ortadan kaldırılması, kadınların hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak yasaların yapılması gibi konularda örgütlenme, dayanışma ve eğitim çalışmaları yürütmektedir. İlkeleri, ayrımcılığın her türüne karşı olmak, tüm yasal partilere eşit mesafede durmak, kadın bakış açısını tüm çalışmalarına yansıtmak ve yaygınlaştırmak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politika ve programlara yerleştirilmesi için çalışmaktadır (KADER, 2016a). KADER 26. Dönem milletvekili danışmanlarını, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Anaakımlaştırma" çalışması kapsamında atölye çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, kadın haklarına ve toplumsal cinsiyete duyarlı yasama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktır. Çalışma kapsamında TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık, uluslararası sözleşmeleri ve ulusal mevzuatı toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi vb. konular ele alınmaktadır (KADER, 2016b).

Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler, kadınların insan hakları konusunda yaşadıkları sorunları ve olası çözümleri araştırmak, kadın girişimlerine yönelik, örgütlenmeyi ve cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkabilmeyi destekleyecek yayın ve araçlar hazırlamak, demokrasi, kadın ve insan hakları konusunda çalışan sivil toplum örgütleri arasında etkin dayanışma ağları kurulmasına katkıda bulunmak gibi konularda çalışmaktadır. Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler çalışmaları ve programlarıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal adalet alanlarına yaptığı katkılar nedeniyle 1999 yılında Uluslararası Kadın Kalkınma Örgütü'nün (The Association for Women's Rights in Development [AWID]) Öncü Çözümler Ödülü'nü almıştır. 2007 yılında, başta Türkiye'de olmak üzere kadının insan haklarının yasalarla korunması ve böylece eşitliğin sağlanması için yasal reformların gerçekleştirilmesi yönündeki çalışmaları nedeniyle Gruber Vakfı Uluslararası Kadın Hakları Ödülü'ne layık görülmüştür. Ayrıca, 2005 yılından bu yana BM'nin Ekonomik ve Sosyal Konseyi (United Nations Economic and Social Council [ECOSOC]) özel STK danışmanlık statüsüne sahiptir. TCDB'ye yönelik çalışmalarına gelince, Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği ve Türk Kadınlar Birliği, 6. CEDAW Ülke Raporu'na alternatif bir Gölge Rapor hazırlamıştır. Bu raporda fiili eşitliğin sağlanabilmesi için TCDB hazırlanması ve TCDB'nin etkin olarak kullanılıp kullanılmadığının düzenli olarak denetlenmesi gerektiği belirtilmiştir (Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler, 2016).

KEİG, emek, kadına yönelik erkek şiddeti, kadınların politik katılımı gibi cinsiyet eşitliğinin farklı alanlarında faaliyet gösteren kadın örgütlerinin bir araya geldiği bir STK'dır. Kadın emeği ve istihdamı alanında çalışmalar yapmaktadır. Hedefi, kadınların çalışma yaşamında güvenceli ve sürekli bir yer edinmesini sağlayacak politikalar oluşturmaktır. Kadının ev içinde ücretsiz olarak yaptığı işlerin görünür kılınması ve ev içinde ve dışında cinsiyete dayalı iş bölümünün aşılmasına yönelik çalışmaları bulunmaktadır (KEİG, 2016). KEİG TCDB'yi 2008 yılından itibaren gündemine almıştır. KEİG tarafından 3 Kasım 2008 tarihinde Kamu yararına çalışan özel, bağımsız ve kültürel bir kuruluş olan Friedrich Ebert Stiftung (FES) Türkiye Temsilciliği'nin desteği ile "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Dersler, Sorunlar, Öneriler" konulu bir çalışmayı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca KEİG İrlanda'daki kadın hareketi ve TCDB uygulamasını inceleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması kapsamında, tüm kurumların bir araya gelerek hangi noktada olduklarını tespit etmeleri gerektiğini ileri sürmüştür. KEİG Maliye Bakanlığı, KSGM gibi kurumların da TCDB'yi gündemlerine aldığını, ancak TCDB'nin stratejik planlarda öneri mahiyetinde veya proje bazlı olarak yer aldığını ifade etmektedir. Bu süreçte ilgili sivil toplum örgütlerinin de dinlenmesini önermektedir (KEFEK, 2014: 28, 83).

5. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN GÜNCEL MEVZUATTAKİ YERİ, YASAL DÜZENLEMELER VE ÖNERİLER

Türkiye'de TCDB'ye yönelik altyapının oluşturulması konusunda çeşitli kurumlar tarafından bazı çalışmalar yürütülmekle beraber ilgili çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle TCDB anlayışı Türkiye bütçe sisteminde bir bütün olarak yer almamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik, siyasi ve sosyal hayatın tüm aşamalarına tesisi için yeterli siyasi irade bulunmamaktadır. Buna rağmen TCDB anlayışının özellikle anayasa, kanun vb.'de kısmi yansımalarının bulunması bu eksikliği ortadan kaldırmada, bu anlayışın tesisi için gerekli olan toplumsal farkındalığı arttırmada önemli bir basamaktır. Toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın mevzuatta ismen yer alması da temsil ettiği anlam mevzuatta yer almaktadır (Genç, 2010a: 57).

Bütçe kanunu dışında başta Anayasa olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve İş Kanunu gibi çeşitli kanunlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir.

1982 Anayasası birçok maddesinde eşitliği temel aldığı ve bu eşitliğin devletin güvencesi altında olduğunu vurgulamaktadır. Kadınların ve dezavantajlı gurupların

pozitif ayrımcılığa tabi tutulması gereği, devlet desteğinin her alanda yapılacağı belirtilmektedir. Anayasa'nın 2. mad-desi "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" ibaresine yer vermektedir. Devletin temel amaç ve görevlerini belirle-yen 5. maddesinde ise "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak" devletin temel görevleri arasında sayılmıştır. Anayasanın 10. maddesine "kadınlar ve erkek-ler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçme-sini sağlamakla yükümlüdür" hükmü eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikte devlet cinsiyete dayalı ayırım yapmamanın ötesinde, kadınla erkeğin her alanda eşit haklara, eşit imkan-lara kavuşması için düzenlemeler yapmak, gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Anayasanın 90. maddesine "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaş-malarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaş-ma hükümleri esas alınır" hükmü eklenmiştir. Yeni tasar-lanan anayasada ise toplumsal cinsiyet duyarlılığının açık ve net bir şekilde her alanda vurgulanması gerektiği sivil top-lum kuruluşlarınca talep edilmektedir.

Kadın erkek eşitliği gözetilerek hazırlanan ve 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanunu'nda kadının mağdur olduğu birçok suç topluma karşı işlenen suçlar kapsamından çıkarılıp, kişilere karşı işlenen suçlar kapsamına alınarak cezaları ağırlaştırılmıştır. Ayrıca, töre cina-yetleri faillerinin kanunda öngörülen en ağır ceza olan ağır-laştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılması hükmü getirilmiştir.

Vatandaşların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen temel yasa niteliğindeki Türk Medeni Kanunu, kadın-erkek eşitliği konusunda yeniden düzenlenmiş ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, yeni Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte Aile Mahkemeleri kurulmuş ve 2003 yılında bu mahkemeler adli sistem içinde yerini almış-tır. Aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla 1998 yılında çıkarılan Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile bu konuya iliş-kin özel bir yasal düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye'de ilk kez aile içi şiddet kavramı hukuksal metinde tanımlanmış ve aile içi şiddetin vuku bulduğu durumlarda mağdurun şikayeti olmaksızın polis ve adalet mekanizması'nın harekete geçmesi sağlanmıştır. Söz konusu yasada 2007 yılında yapılan değişiklikte şiddet olgusu geniş yorumlana-rak aile içi şiddet yalnızca eşler arası şiddet olarak algılan-maktan çıkarılmıştır.

Çalışma hayatını düzenleyen Yeni İş Kanunu'nda 2003 yılında yapılan düzenlemeler ile çalışma yaşamında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İş Kanunu'nda; işverenin biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamayacağı, aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştıramayacağı, cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı hükümleri yer almıştır. İşyerinde cinsel taciz ve kısmi çalışmaya ilişkin hükümler de ilk kez Kanunda yer almıştır. Ayrıca kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin süreleri de artırılmıştır. Bununla birlikte 4857 sayılı yeni İş Kanunu ile esnek çalışma yöntemlerinin bir kısmı yasal temele kavuşmuştur. 2006 yılında yayımlanan bir talimat ile, özel sektör işyerlerinin, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayırım yapamayacakları konusunda işverenlerin bilinçlendirilmesi istenmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında ele alınabilecek diğer bir kanun olan İşsizlik Sigortası Kanunu'na göre, işsizlik sigortası erişimine, kapsamına, katkılarına ve hesaplamalarına ilişkin tüm hükümler kadın ve erkek için aynıdır. Doğum izni ve buna ilişkin konular Devlet Memurları Kanunu ve İş Kanunu'nda ayrı ayrı düzenlenmektedir. 2003 yılında yürürlüğe giren yeni İş Kanunu ve 2004 yılında Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan değişikliklerle hem kadın işçiler hem de kadın memurlar için paralel düzenlemeler getirilmiştir.

Genel Kanunlar, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Türk Medeni Kanunu, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz, Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun vb. kanun ve kanun hükmünde kararname kamusal hizmetleri düzenleyip dezavantajlı guruplar ve kadınlara yönelik düzenlemeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmede yasal altyapı sağlamaktadır (Doğan, 2012: 125). Vakıflar Kanunu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu gibi sadece ilgili bulunan kamu idarelerine ilişkin maddeleri içeren kanunlar ve kanun hükmünde kararname de toplumsal cinsiyet, kadın ve diğer dezavantajlı gurupları kapsayan hükümler içermektedir (Genç, 2010b: 476-495).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine katkı sağlayan bir diğer gelişmede 25 Mayıs 2010 tarihinde 27591 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu genelgedir. Bu genelgeye göre; kadınlarının sosyo-ekonomik konularının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek

eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması eşit işe eşit ücret imkanının sağlanması şarttır (Genelge, 2010/14). Bunun gibi yürürlüğe girer yönetmelik ve genelgelerle özellikle kadınların pozitif ayrımcılığa tabi tutulması için devlet desteğinin her alanda sağlanacağı vurgulanmaktadır.

Bu kapsamda TCDB'nin Türkiye'de uygulanabilmesi için bazı yasal değişikliklerin yapılması gereklidir. En başta Anayasa olmak üzere, tezimizin konusunu oluşturan kanunlar çerçevesinde Bütçe Kanunu, Vergi Kanunları ve 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu vb. kanunlar değişmesi öngörülen kanunlardır. Bu kanunların değiştirilmesi ile ilgili olarak aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

Anayasa'nın 73. maddesine göre "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir." Anayasanın bu maddesinden çıkarılabilecek temel ilkeler; genellik, eşitlik, mali güce göre vergileme ve yasal ilkeleridir. Bu kapsamda vergi mükellefiyeti kadın-erkek eşitliğine katkı sağlayacak nitelikleri taşıyacak hale getirilmelidir. Kadınların güncel ekonomik sorunlarını giderecek bir vergi sistemi geliştirmesi gereklidir. Çünkü maliye politikasının sosyal amacı vergi yükünün kadın ve erkek arasında dengeli dağılımı olmalıdır (Cansız, 2009: 339).

Bütçenin çeşitli aşamalarında TCDB'ye yönelik değişiklikler yapılması da yerinde olacaktır. Örneğin; Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan OVP ve Maliye Bakanlığınca hazırlanan OVMP arasında cinsiyete yönelik ortak politikaların tam olarak koordinasyonu yasal zorunluluk haline getirilmelidir. Harcamacı kamu idareleri tarafından oluşturulan bütçe tekliflerinde TCDB'nin alt yapısının oluşturulup oluşturulmadığının analizi yapılmalıdır. Bütçe, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda görüşülmesinin ardından Genel Kurul tarafından oylanması sonucunda TBMM'de (3) kabul edilmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak Resmi Gazete'de yayımlanarak kanunlaşmaktadır. Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından ekli raporlarla birlikte Genel Kurul'a sevk edilen bütçe tasarısında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüştürülmesi için Genel Kurul tarafından hükümete önerilerde bulunulmalıdır. TBMM bünyesinde kurulacak "Cinsiyet Eşitliği Komisyonu" tarafından

bütçe ve ekli cetvellerinin toplumsal cinsiyete duyarlılığı in-celenmelidir. Bütçenin kanunlaşma aşamasından sonra büt-çenin uygulanması süreci başlamaktadır. Bu aşamada ge-lirlerin toplanması ve giderlerin yapılması aşamaları yer almaktadır. Giderlerin yapılması aşamasında alt karar alma mekanizmalarının toplumsal cinsiyete duyarlı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yönelik biçimde işleme-si ge-rekmektedir. Türkiye’de Sayıştay tarafından gerçekleştirilen bütçenin denetimi aşamasında ise toplumsal cinsiyet eşit-sizliğinin azaltılmasına yönelik hedeflenen ve uygulanan TCDB yaklaşımları da sonu-ç odaklı bir denetimi sağ-laya-caktır (Çelik ve Atabay, 2013).

TCDB ile ilgili değişim yapılması gereken vergi kanun-larından örnek verecek olursak; 2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan değişiklikle hane içinde kadınlar tara-fından üretilen her nevi ürünlerin tertiplenen kermes, festi-val, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu elde edinilen gelirler vergiden muaf tutulmuştur. Bu ve benzeri kanun değişiklik-leri ile vergi kanunlarının toplumsal cinsiyet duyarlılığı artırılmalıdır. Yani vergi kanunları daha değişik şekillerde dü-zenlenerek toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmelidir. Gelir ve kurumlar vergisinde kadınlara yönelik muafiyet ve vergi indirimleri artırılarak kadın erkek eşitliğine katkı sağ-lanmalıdır. Örneğin; düşük faizli ve uzun vadeli veya faizsiz krediler sağlama, işyeri açan kadın girişimcilere belirli bir yıl boyunca sağlanabilecek vergi muafiyeti ve aynı zamanda belli sektörlerde faaliyet gösteren girişimci kadınlara vergi teşvikleri sağlanması şeklindeki uygulamalar ile kadınların ekonomik hayattaki yerinin artırılması sağlanmalıdır (Örücü ve Bakırtaş, 2012). Bununla beraber devlet istihdama yö-nelik vergisel düzenlemeler ile toplumsal cinsiyet ayrımcı-lığını önleme, kadın istihdam etme vb. konularda etkinlik gösterip kadınların ekonomik güçlerini edinmelerinde rol oynamak durumundadır. Kadın istihdamı devlet tarafından alınacak mali önlemler ile desteklenerek güçlendirilmelidir. İstihdamda kadınlara öncelik verilerek kadınlar sübvansede edilmelidirler. Sadece kamu sektöründe değil özel sektörde de kadınları güçlü kılmak için özel firmalara kadın istihda-mını arttırmaları, artıp yeterli konuma geldikten sonra o ko-numu korumaları için vergi indirimi, sigorta primi destekleri vb. teşvik sistemleri geliştirilmelidir.(4)

Bütçe sürecinde toplumsal cinsiyet duyarlılığın açı-lımı için uygun bir platform oluşturan kanunlardan bir başkası 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Ka-nunu’dur. Uluslararası standartlara uygun şekilde düzen-lenerek 10.12.2003 tarihinde kabul edilen ve 24.12.2003 tarihli 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürür-lüğe giren, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Ka-nunu çerçevesinde uygulanacak bütçe sisteminin sağ-ladığı

yeniliklerin değerlendirilmesi ve TCDB açısından getirdiği açılımların tespit edilerek bütçe sürecindeki temel kurumla-rın harekete geçirilmesinin anlamlı olacağı düşünülme-kte-dir. Bu kanun ile beraber orta vadeli program ve bütçe ara-sındaki bağ kurulması zorunluluğu, çok yıllık bütçelemeye geçilmiş olması, performans esaslı bütçe sistemine geçilerek çıktı odaklı anlayışın benimsenmesi TCDB’ye temel oluştu-racak başlıca olumlu gelişmelerdir (Doğan, 2013). Bu ka-nunun getirmiş olduğu açılımların TCDB imkanı açısından değerlendirilerek, yasayla birlikte kurulmakta olan sisteme dahil olacak stratejilerin geliştirilmesi ve belirli bir eylem planı dahilinde çözüm üretilmesi, Türkiye’de kadınlara iliş-kin sorunlarının çözümünde önemli bir adım olacaktır (Öz-tan, 2004) Ancak kanunun toplumsal cinsiyete duyarlı ol-duğu söylenemez. Kanun içerisinde kadın sözcüğü bir kez kullanılmışken, toplumsal cinsiyet, cins, erkek sözcükleri hiç kullanılmamıştır. Kamu mali yönetiminin cinsiyetler arası eşitsizlikleri gidermesi yönünde tedbirler almasını şart koşan bir madde kanuna eklenmelidir. Bununla beraber büt-çenin hazırlık aşamasından uygulanıp denetlenmesine kadar her aşamasında toplumsal cinsiyet duyarlılığının gözetilip, toplumsal cinsiyetler üzerinde ne gibi etkiler getirdiğinin gözetilmesi de kanuna eklenebilecek bir hükümdür. Sağlıklı çalışan bir gelir politikası adil bir vergi yükü dağılımı ile beraber cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri de giderecek bir nitelik taşınmalıdır. Bu tür bir gelir politikasının tahsisi yö-nünde hükümler kanuna eklenmelidir (Cansız, 2009: 339).

TCDB yaklaşımı çerçevesinde yapılacak bu tür düzen-lemeler ile kadının statüsü ile ilgili cinsiyet eşitsizlikleri-nin ortadan kaldırılması ve aynı zamanda toplumsal refahın artırılması mümkün görünmektedir. Dahası bu düzenleme-lerin teoride kalmaması, kamu idarelerinin bu anlayışı iç-selleştirmiş olması ve bu konuda siyasi iradenin oluşması gerekmektedir (Örücü ve Bakırtaş, 2012). Diğer yandan top-lumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile ilgili mevzuat ça-lışmaları devam etmektedir. Bu alt yapının kurulmasından sonra sıra, mali konulara ve cinsiyet temelinde bunların de-ğerlendirilmesine gelmektedir. (Işık ve Işık, 2009). Türki-ye’de bu tür gelişmeler, TCDB konusunda çeşitli düzen-lemelere gidildiğini göstermekle birlikte henüz uygulama aşamasına geçilmediğini ve konu üzerinde tartışmaların de-vam ettiğini göstermektedir. TCDB’nin ülkemizde uygulan-ması için yapılması gerekenler aşağıda belirtilmiştir.

- TCDB eşitliğe dayalı bakış açısına sahip politika an-layışı olarak kabul edilerek, kadınlar başta olmak üzere tüm dezavantajlı grupları da içerecek geniş bir perspek-tife dönüştürülmelidir (Genç, 2010a).

- Dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcılık sağlamları için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır (Genç, 2010a).
- Kadınların görünmeyen emeği olan ev içi hizmetleri GSYH'ye eklenmelidir. Evde hasta, yaşlı, engelli ve ço-cuk bakımı gibi hizmetlerin kadınlar üzerindeki yükünü devlet üstlenmelidir (Doğan, 2012: 160).
- TCDB anlayışının temel amacı olan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına kalkınma planları, ulusal programlar vb. yer verilmelidir (KEFEK, 2014: 25)
- Kalkınma Planlarına kadınlara yönelik ayrıntılı politikalara yer veren bir bölüm dahil edilerek kamuoyuna süreç hakkında kararlılık mesajı verilmelidir (KEFEK, 2014: 102)
- Her türlü cinsiyet ayrımcılığını önlemek için zaman he-defli ve sorumlu kurumları belirten beş yıllık bir “Tür-kiye Kadın Politikaları Eylem Planı” oluşturulmalıdır (KADER, 2011: 8).
- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu ile KEFEK karma bir alt komisyon kurarak TCDB konusunda çalışmalıdır (KEFEK, 2014: 118).
- Kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar bağlamında, kadın ve erkek parlamenterlerin eşit sayıda olmalı ya da kadın milletvekili oranı artırılmalıdır (Erkan vd., 2012)
- Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısına ekli doküman ve raporlar arasında cinsiyet ayrımcılığını önlemeye yö-nelik “TCDB Cetveli” eklenmelidir. Bu tür bir doküman bütçe gelir ve giderleri açısından cinsiyet ayrımcılığının ne boyutta önlendiği hakkında bilgiler verilebilecektir (Tügen ve Özen, 2008).
- Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TBMM, Sayış-tay ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile oluşturulacak bir uzmanlar grubu; veri toplama, strateji ve eylem için çerçeve oluşturma, kamu hizmet çıktı hizmetlerinin sonuçlarını değerlendirmek konularında faaliyet göster-melidir. Bu kuruma “TCDB Çalışma Grubu” adı veril-melidir (Cansız, 2009: 342).
- Kamu idarelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı plan, po-litika ve programlarının bütçelerine entegre edilmesini sağlanmalıdır. Bu kapsamda gerekli ödeneklerin ayrıl-ması sağlanarak bütçenin hazırlama, uygulama ve dene-tim süreçlerinin gözden geçirilerek gerekli değişiklikler yapılmalıdır (Genç, 2010a).
- Bütçenin cinsiyetler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu değerlendirilerek buna göre kaynak aktarımı yapılmalı-dır (Yıldız ve Uğur, 2016).
- Bakanlıklarda ve kamu kurumlarında, yerel birimlerde bu programın uygulamasını kolaylaştırıp, denetimini sağlamak için sivil toplum kuruluşlarından bağımsız temsilcileri içeren bir “Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Ku-rulu” oluşturulmalıdır (KADER, 2011: 8).
- Çeşitli kamusal birimlerde çıkacak kadın erkek eşitli-ğine dair sorunların toplumsal ve kişisel yararları göze-terek yargıya intikal etmeden çözüme ulaşmasında işlev görececek bir kadın-erkek eşitliği ombudsmanı kurulma-lıdır (Cansız, 2009: 343) veya 2013 yılında yürürlüğe giren 6325 sayılı arabuluculuk kanuna bu konuda bir madde eklenmelidir.
- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında “eşitlik uzmanı” is-tihdamı edilmelidir (KEFEK, 2014: 83).
- TCDB konusunda farkındalık yaratıp kamuoyunun bu konudaki bakış açısının oluşturulması açısından medya ve iletişim organlarının kullanılması için bir iletişim bi-rimi kurulmalıdır (Doğan, 2012: 154).
- TCDB analizinin öneminin anlaşılıp uygulanabilirliği-nin artması için kurum ve kuruluşlarda eğitim ve se-miner programları üzerinde yoğunlaşmalıdır. Özellikle eğitim-öğretim kurumlarında toplumsal cinsiyet duyar-lılığı dersleri konulmalıdır (Gökbunar ve Doğan, 2016).
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün rolü ve mali gücü genişletilmelidir. Kurumun rolü, devletin toplu-mal cinsiyet eşitliği politikalarını hazırlamak; yasama, yürütme, yargı kurumlarını bu doğrultuda harekete ge-çirmek; bakanlıklar ve kamu kurumlarındaki merkezi ve yerel uygulamaları koordine etmek ve izlemekle görevli etkili bir yapı oluşturmak olarak yenilenmelidir (KA-DER, 2011: 8).
- STK'ların de TCDB konusunda bilinçlendirilmesi yine KSGM'nin öncülüğünde yapılmalıdır (Klatzer, 2012: 54).
- Dezavantajlı gruplara yönelik yürütülen hizmetlere iliş-kin veri setleri oluşturarak bu setlerin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından bağımsız bir grup olarak istatistiklerinin yapılması sağlanmalıdır (KEFEK, 2014: 165).

6.TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONUSUNDA DİĞER UYGULAMALAR VE KALKINMA PLANLARI

Türkiye’de kamusal anlamda TCDB uygulaması he-nüz yürürlüğe konulmamış olmakla beraber kesin bir baş-langıç tarihi olan ciddi bir planlama da söz konusu değildir. Türkiye’de uygulanma biçim ve tarihi henüz belli olmama-sına rağmen TCDB için bazı adımlar atılmaktadır. Kamu

kurumları ile STK'ların konuya geçmişte pek aşına olmadıkları saptaması yapılmakta, ancak yakın dönemde bu bütçeleme ortamının altyapısının oluşmaya başladığı belirtilmektedir. Türkiye için bu konuda değinilen önemli bir örnek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun, Dünya Bankası destekli Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamındaki Şartlı Nakit Transferi uygulamasıdır (Şensesen, 2008: 5).

Türkiye'de TCDB ile ilgili çalışmalardan bir diğeri BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Kapsamında TCDB Eğitici Eğitimidir. (5) 18-19 Aralık 2008 tarihinde Ankara'da yapılan bu eğitim toplantısında Türkiye'deki durum aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- Türkiye'de, kadın erkek eşitliğine yönelik 1995'de Pekin Konferansı'ndan sonra 1996'da Ulusal Eylem Planı oluşturulduğu ve 2008'de yeni bir Ulusal Eylem Planının katılımcı bir yapıyla hazırlandığı; ancak uygulama konusunda sorunlar olduğu ifade edilmiştir. Eylem Planlarının uygulanmasının, izlemesinin KSGM tarafından yapıldığı da belirtilmiştir.
- Ailenin Korunmasına Dair Yasa ve kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik genelgeden hareketle yasanın uygulanması için yapılandırılan Aile Mahkemeleri ve 2006 tarihli Başbakanlık Genelgesinden bahsedilmiştir.
- 2007 yılında Kadına Karşı Şiddet Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır; yükümlü kurumlar belirlenmiştir.
- 1990'dan bugüne kadar AB adaylık süreci çerçevesinde ve kadın hareketinin katkısıyla Medeni Kanun ve Ceza Muhakemeleri Kanunları değiştirilmiş, ayrımcı düzenlemeler büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.
- Türkiye yasal düzenleme anlamında iyi bir noktada olmakla birlikte, uygulama konusunda sorunlar mevcuttur.
- Pozitif ayrımcılık tartışmaları sürmektedir.
- Bazı siyasi partiler kendi karar mekanizmalarında kadın milletvekilleri konusunda kota uygulamaktadır
- BM Ortak Programı kapsamında altı ilde hazırlanan "Yerel Eşitlik Eylem Planları" yerel düzeyde ilk sistematik adım olmuştur.
- Türkiye'de TCDB ile ilgili yapılabileceklerle ilgili olarak KSGM'nin etkinleştirilmesi, çalışmaların şeffaf ve denetlenebilir olması, toplumda bir bilinç oluşturulması ve yasalarla TCDB'nin desteklenmesi gerektiği yönünde öneriler getirilmiştir.

TCDB ile ilgili uygulamalardan bir diğeri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'dır.

Bu plan kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere hazırlanmış olup Pekin Eylem Platformu'nda tanımlanan kadının eğitimi ve öğretimi, kadın ve ekonomi, kadın ve yoksulluk, kadın ve sağlık, kadın ve çevre, kadın ve medya, yetki ve karar alma sürecine katılım, kadının ilerlemesinde kurum-sal mekanizmalar ve kadına yönelik şiddet kapsamında tüm tarafların katılımıyla hazırlanmıştır. Eylem planı uygulamaları ise altı aylık dönemler itibarıyla KSGM tarafından izlenmektedir (KEFEK, 2014: 26).

Yine TCDB ile ilgili olarak, BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında Kadın Dostu Kentler Projesi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu projenin birincisi 2006-2010 yılları arasında İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde yürütülmüş, ikincisi ise Kadın Dostu Kentler Projesi 2 olarak 2011-2014 yılları arasında Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun illerinde yürütülmüştür. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı tarafından AB desteğiyle yürütülen "Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi" başlıklı proje ile yerel yönetimler açısından konu ele alınmıştır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından "Yerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu" yayımlanmıştır. Haklı Kadın Platformu tarafından 2012 yılında "Eşitlikçi Bütçe Çalıştayı" gerçekleştirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Küresel Siyaset ve Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi de "Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" çalışmalarını, dünyadaki ilk uygulamaların sonuçlarını tartışmak üzere 2013 yılında uluslararası bir toplantı düzenlemiştir (KEFEK, 2014: 27-28).

TCDB ile ilgili kalkınma planlarında yer alan ilk gelişme ise Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1995) kadınlara karşı uygulanan dışlayıcı ve ayrımcı davranışların önlenmesi amacıyla yeni bir koordinatörlük biriminin kurulmasının kararlaştırılmasıdır. Bu amaçla Başbakan'a bağlı olarak "Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı" adıyla yeni bir kurum oluşturulmuştur. Başkanlığın bugünkü adı KSGM'dir (Yıldız ve Uğur, 2016).

TCDB'nin kalkınma planlarına yansımaları, ilk kez Onuncu Kalkınma Planı'nda olmuştur. Kalkınma Planı'na göre TCDB konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir. 2014-2018 yılları arasında uygulanacak olan Onuncu Kalkınma Planı'nın ön hazırlığı kapsamında Kalkınma Bakanlığı tarafından kırk altı "Özel İhtisas Komisyonu" ve yirmi "Çalışma Grubu" oluşturulmuştur. "Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu" da bu gruplardan biridir. Bu grup tarafından, hakların kullanımı, kalkınmışlık ve gelişmişlik bağlamında belirleyici bir faktör olan toplumsal cinsiyet ve TCDB konuları irdelenmiştir. Bu irdelenme eğitim, sağlık, istihdam, karar alma mekanizmaları ve

kadın, kadına yönelik şiddet konularında oluşturulan beş alt grupta yer alan çalışmalarla yapılmıştır (6) (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

7. SONUÇ

Türkiye'deki toplumsal cinsiyete eşitliğine yönelik çalışan, TCDB'nin hazırlanıp uygulanmasında görev alan bu kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanması gereklidir. Bununla beraber üniversitelerden ilgili birimlerin, kadın derneklerinin eşgüdüm kapsamında olması toplumsal cinsiyet analizinin tabana yayılarak niteliğinin ve başarı şansının artmasına olanak sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kadın dernekler vb. kuruluşların desteği vatandaşların bütçeye olan ilgisi ve katılımı bağlamında önem taşımaktadır. Uygulamanın başarısını etkileyen bir diğer unsur ise ölçümdür. Yeterli veri desteğinden yoksun ölçümler ile TCDB hazırlamak güçtür. İlgili verilerin kamunun hizmet verdiği ve gelir edindiği her alanda toplanması uygulamanın başarılı olması açısından önemlidir. Net, doğru, açık şekilde ölçülemeyen bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bir politika geliştirilemeyeceği açıktır.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik başta TCDB olmak üzere birtakım çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu uyum çalışmalarının yanı sıra var olan sorunların çözümüne yönelik etkin politikalar oluşturma aşamasında daha ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununun çözümünde toplumun, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir sorun olarak kabul etmesi önemli bir adımdır. Medya araçları vasıtasıyla sorunun varlığı topluma açıklanmalıdır.

KSGM, cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik altyapının oluşturulması konusunda da çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Ancak KSGM'nin çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporuna (The Global Gender Gap Report) göre Türkiye Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde 2006 yılında 115 ülke arasında 105'inci, 2007 yılında 128 ülke arasında 121'inci, 2008 yılında 130 ülke arasında 123'üncü ve 2009 yılında ise 134 ülke arasında 129'uncu olabilmektedir. 2010 yılı için sıralamada ancak 135 ülke arasında 126. sırada yer bulabilmektedir 2011 verilerine göre ise sıralamada sadece dört basamak yükselerek 122. sıraya yerleşmiştir. 2012 yılında 135 ülke arasında 124'üncü, 2013 yılında 136 ülke arasında 120'inci, 2014 yılında 142 ülke arasında 125'inci ve 2015 yılında 145 ülke arasında 130'uncu olmuştur. Bu sıralama değişikliği ülke-miz açısından yeterli değildir. Toplum içinde var olan eşitsizlikleri gidermede bazı politikaların uygulanması bir zorunluluktur. Bu nedenle Türkiye'de yakın bir gelecekte,

TCDB anlayışına uygun düzenlemelerin yapılıp yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, ilgili Bakanlıklar yanında kamu kurumlarının yetkilileri ve çalışanları tarafından TCDB anlayışının sahiplenilmesi başarının önemli şartları arasındadır.

KAYNAKÇA

- Budlender, D., Sharp, R. and Allen, K. (1998). "How Do To A Gen-der-Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research and Analysis", *London: Commonwealth Secretariat. And Australian Agency For International Development Canberra And The Commonwealth Secretariat*, London.
- Cansız, H. (2009), "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye'ye İlişkin Öneriler", Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çelik, Ö. ve Atabey E. S., (2013), "Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/ Vol.: 13 – Sayı/No: 4, 151-166.
- Devaux, K. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mevzuatının Uygulanmasının İzlenmesi", United Nations Joint Programme, *Fostering an Enabling Environment for Gender Equality in Turkey*.
- Doğan, A. (2012). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Değerlendirmesi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Doğan, A. (2013). "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10 Sayı:2 Yıl:2013, 75-95.
- Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Yusuf, E. ve Paksoy, S. (2012). "Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı", *International Journal of Economic And Administrative Studies*, Year: 5 Number 9, Summer 2012 ISSN 1307-9832, 85-105.
- Genç, M. (2010a). "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 77, S.33-61.
- Genç, M. (2010b). "Toplumsal Cinsiyete Duyarlılığına Yönelik Kamu Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Yansımaları", *Maliye Dergisi*, Sayı 159, Temmuz-Aralık 2010,476-495
- Genelge (2010). Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu 27591 Sayılı RGde Yayımlanan Genelge, 2010/14.Web:http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525-12.htm adresinden 01 Ekim 2016'da alınmıştır.
- Gökbunar, R. ve Doğan, A. (2016). "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeler ve Başarı Etmenleri, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 2.
- Göğüsdere, C. (2018). "Toplumsal Cinsiyet ve Vergilendirme: 2005-2016 Dönemi Bütçe Raporları, İlgili Mevzuat ve

- Düzenlemelerden Hareketle Türkiye Özelinde Bir İrdeleme”, Gazi üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- India Ministries and Departman (2007). “Gender Budgeting Experiences in India and Around The Globe.”
- Web:<http://wcd.nic.in/gbhb/link%20hand%20pdf/hand%20book%20chap%203.pdf>, adresinden 25 Ocak 2015’te alınmıştır.
- Işık, A. ve Işık, H. (2009). “Sosyal Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme (Teori, Gelişim ve Uygulama)”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Yıl 2009, Sayı 57, 168-211.
- İKAM (2016). İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi, 2016. Web: <http://www.ikam.org/>
- Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*, Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu.
- Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER) (2011) http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/Kadin-Siyaset-Program%C4%B1_2011.pdf
- Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER) (2016a) Web: www.kader.org.tr
- Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER) (2016b) Web: [http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/Page/News/3175/ka-der-ankara-milletvekili-danismanlariyla-atolye-calismalari-nabasliyor!.html?bid=365](http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/Page/News/3175/ka-der-ankara-milletvekili-danismanlariyla-atolye-calismalari-nabasluyor!.html?bid=365)
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu [KEFEK] (2014). *Toplum-sal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu*, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 14. 17-28.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), (2016). Web: www.keig.org.tr
- Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler (2016). Web: www.kadininsanhaklari.org
- Klatzer, E. (2012). *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bütçeleme Kılavuzu*, Çev., Fethi Keleş Ve Orhan Bilgin, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, İyi Yönetişim Programı, Tesev Yayınları, Ocak.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (2006), Medeniyetler İttifakında Kadın Kongresi (28 – 29 Ocak 2006) Sonuç Ra-poru, Ankara.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM]). (2008b). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013*, 24.
- Örücü, A.İ. ve Bakırtaş, D. (2012). “6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi.” *Maliye Dergisi*, Sayı 162, Ocak – Haziran 2012.
- Öztan, E. (2004). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayırıcılık”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 59-1,1-25.
- Quinn, S. (2009). *Gender Budgeting: Practical Implementation Handbook, Directorate General Of Human Rights And Legal Affairs*, Council of Europe, Strasbourg Cedex, 26.
- Rake, C. (2002). “Gender Budgets: The Experience of The UK’s Women’s Budget Group”, Paper Prepared For The Conference ‘Gender Balance – Equal Finance’, Basel, Switzerland, 1-17.
- Şenesen, G.G. (2008). “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, *Bütçe Sürecinde Parlamento-nun Değişen Rolü Sempozyumu*, 8-9 Ekim 2008, Afyonkarahisar, 1. Web:<http://www.keig.org/raporlar/Gulay%20Senesen%20tcdb%20sunus.pdf> adresinden 03.07.2014’de alınmıştır.
- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu (2007), *2008 Mali Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı İle 2006 Mali Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı’nın Plan ve Bütçe Ko-misyonu Görüşme Tutanakları*, Ankara.
- Tüğen, K. ve Özen, A. (2008). “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, *Maliye Dergisi*, Sayı 154, Ocak-Haziran 2008, 1-11.
- Yıldız, N. (2015). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı,77.
- Yıldız, S. ve Uğur, A. (2016). “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Ülke Deneyimleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3.
- 5251 Sayılı Kanun (2004). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teş-tilat ve Görevleri Hakkında Kanun. Kabul Tarihi:27.10.2004.

NOTLAR

- 1 Devlet Planlama Teşkilatı (DPT): Türkiye’de ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için 30 Eylül 1960 tarihinde kurulmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel amaçların belirlenmesinde hükümete danışmanlık yapan DPT, hükümetçe belirlenen amaçları gerçekleştirmek için kalkınma planları ve yıllık planlar hazırlamaktaydı. Teşkilat 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı olarak yeniden organize edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: 3701 Sayılı Kanun (1991). DPT Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 1991.
- 2 TÜİK tarafından “Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013” yayınlanmıştır.
- 3 Türkiye’de TCDB anlayışı Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine de taşınmıştır. 2008 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde konu hakkında gündem dışı bir konuşma yapılmış ve bu anlayışın önemi hakkında bilgi verilmiştir.
- 4 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla 2011 yılında kadınların ve gençlerin iş gücüne katılımı yönünde bir takım teşvikler ve düzenlemeler sağlanmıştır.
- 5 Ayrıntılı bilgi için bkz: BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Kapsamında TCDB Eğitici Eğitimi (TCDB), 3-5, <<http://www.bmkadinhaklari.org/unjp/web/reports/TCDB.Tr.pdf>>

6 Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu için bakınız: [http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-Calisma-Raporu-2013Basilacak Nüsha.pdf](http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-Calisma-Raporu-2013Basilacak_Nüsha.pdf)

7 Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://kadinstatusu.aile.gov.tr/projelerimiz?PageSpeed=noscript>